

Кузьминчук Н.В.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті представлено основні наукові підходи до розуміння сутності поняття «інноваційний розвиток підприємства», визначено основні його характеристики, проаналізовано сутність таких його системних складових, як «інновація» та «розвиток». Розглянуто конкуренцію як одну з головних складових ринкової економіки, а інноваційний розвиток – один з головних факторів забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств у сучасних умовах господарювання, невід’ємну складову більшості відомих наукових концепцій формування конкурентних переваг на підприємствах.

Ключові слова: інновація, розвиток, інноваційний розвиток, конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги.

ВСТУП

Постановка проблеми. Визначальна роль інноваційних чинників у забезпеченні стійкості, гнучкості і конкурентоспроможності учасників ринкових відносин всьому світі давно стала загальною визнаючою, що знайшло підтвердження у різних моделях економічного зростання, де поряд із традиційними виробничими факторами (трудова ресурси, основний капітал) присутній інноваційний, поступово займаючи домінуючі позиції у структурі джерел зростання. Про це, зокрема, свідчить збільшення обсягів фінансування наукових досліджень підприємницьким сектором країн ЄС: у порівнянні з 2007 роком у 2011 році фінансування НІОКР зросло на 9,4% [41]. Інноваційний шлях розвитку обрали й вітчизняні підприємства, що задекларовано у низці нормативно-правових документів, а саме: Законі України «Про інноваційну діяльність» [29], Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [30], Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» [28], розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи» [31], затвердженій Кабінетом Міністрів України, Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [34] та ін. Однак офіційна статистика свідчить, що в останні роки питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції постійно зменшується і в 2012 р. складала лише 3,3% [22], що свідчить про певні труднощі у розбудові інноваційних процесів у вітчизняній промисловості. На цьому також наголошують провідні вітчизняні науковці [2, 6, 12],©

стверджуючи, що, серед іншого, це є наслідком недостатньої сформованості теоретичного базису інноваційного розвитку підприємств, що в цілому негативно позначається на їх конкурентоспроможності. За таких умов дослідження, пов’язані з визначенням та вдосконаленням теоретичних засад інноваційного розвитку промислових підприємств, набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню проблематики визначення теоретичних засад управління інноваційним розвитком підприємств присвячено наукові праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: О. Амоша [2], В. Верби [4], А. Гальчинського [6], В. Геєця [23], В. Зянько [11], С. Ілляшенка [12], Н. Краснокутської [19], Б. Мільнера [13], П. Перерви [24], І. Федулової [35], О. Шакури [9], А. Яковлева [39] та ін., в яких підкреслюється роль інновацій у забезпеченні розвитку та конкурентоспроможності як країни в цілому, так і окремих її елементів.

Дослідженнями проблем конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності економічних суб’єктів займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як: Л. Антонюк [3], Л. Донець [7], П. Друкер [8], К. Крістенсон [20], М. Портер [26], К. Прахалад [27], Г. Хамел [36], М. Чорна [37], Й. Шумпетер [38] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, питання системного визначення теоретичних засад інноваційного розвитку промислових підприємств у контексті забезпечення конкурентоспроможності останніх в довгостроковій перспективі залишається недостатньо опрацьованим, що стримує їх перехід на інноваційний шлях розвитку, негативно позначається на кінцевих результатах діяльності. У зв’язку з цим **метою статті** є визначення теоретичних засад інноваційного розвитку промислових підприємств в контексті забезпечення їх конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

© Кузьминчук Наталія Валеріївна, д.е.н., доцент, в.о. завідувача кафедри економічної кібернетики та маркетингового менеджменту НТУ «ХПІ», м. Харків, nkuzminchuk@ukr.net

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах нової економіки, що базується на інтелектуальному капіталі та інноваціях, а також ускладнення виробничих процесів, підвищення необхідного рівня наукоємності виробленої продукції, розвитку інформаційної інфраструктури, скорочення тривалості життєвого циклу нових видів товарів та послуг інноваційний розвиток підприємства стає одним з головних факторів забезпечення конкурентоспроможності останнього. На цьому, зокрема, наголошував Й. Шумпетер [38, с. 100], визначаючи інноваційний розвиток як один з головних чинників економічного зростання підприємства. Схожої точки зору дотримується С.М. Ілляшенко [12, с. 19], наголошуючи, що в наш час екстенсивний шлях розвитку підприємств практично вичерпав себе і на зміну йому прийшли інтенсивний та інноваційний. Останній передбачає вихід за межі відтворювального концепту та безупинне оновлення асортименту продукції і

технологій її виробництва, удосконалення системи управління виробництвом і збутом. Порівняльна характеристика названих шляхів розвитку за С.М. Ілляшенко представлено на рис. 1 (узагальнено автором з джерел [12, с. 20]).

З метою системного дослідження поняття «інноваційний розвиток» вважаємо за потрібне визначити змістову сутність поняття «інновації» та «розвиток».

Поняття «інновація» вже достатньо висвітлено в науковій літературі і існує багато підходів до його визначення [4, 12, 33]. Зазначимо, що загальною ідеологією формування та становлення інновацій є еволюційна теорія Й. Шумпетера, який у своїх роботах обґрунтував системну концепцію динамічного розвитку економіки на основі НТП. В якості основної рушійної сили розвитку вона передбачає можливість впровадження підприємцями нових комбінацій факторів виробництва (інновацій) [38, с. 100].

Рис. 1. Порівняльна характеристика шляхів розвитку підприємства за С.М. Ілляшенка

Класифікація інновацій, за Й. Шумпетером, досить містка і включає такі різновиди [38, с. 159]: продуктові інновації, що мають місце при виробництві невідомого ще споживачам нового продукту, або продукту з якісно новими властивостями; процесні (технологічні) інновації, які мають місце при впровадженні нового засобу виробництва; сировинні інновації, або використання у процесі виробництва нової сировини, напівфабрикатів тощо; збутові інновації, які виникають при освоєнні нового ринку збуту; організаційні інновації, або введення нових організаційних та інституційних форм господарчої діяльності. Вчений наголошує на винятковій ролі підприємця-новатора в економічному прогресі, яка

полягає у реформуванні виробництва з використанням винаходів для випуску нових товарів або виробництва старих новим способом. Послідовники Й. Шумпетера (С. Кузнець, Р. Менш, С. Глазьев та ін.) доводили правомірність кон'юнктурних циклів капіталістичної економіки як результату "припливів і відпливів нововведень", наслідком яких виступали фази зростання та депресії в економіці. Аналіз та узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «інновація» дозволили виділити основні його характеристики (рис. 2, складено автором на підставі [1, 4, 11-14, 19, 33, 35, 38])

Рис. 2. Ключові характеристики поняття «інновація»

На думку автора, під інновацією слід розуміти процес створення або впровадження нового товару (послуги), техніки або технології з метою підвищення конкурентоспроможності й отримання соціально-економічного та екологічного ефектів.

З поняттям «інновація» невід’ємно пов’язане поняття «розвиток». Однак його трактування стосовно

конкретних предметів досліджень часто носить невизначений, а то й суперечливий характер. Для ефективного управління інноваційним розвитком підприємства необхідно чітко розуміти сутність цього поняття як економічної категорії. Існуючі підходи до визначення поняття «розвиток» наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Аналіз підходів дослідників до визначення поняття «розвиток»

Джерело	Сутність поняття «розвиток» (англ. «development»)	Ключові елементи поняття
[21, с. 274]	Спрямовані та закономірні зміни матеріальних та нематеріальних об’єктів, які мають незворотний характер, внаслідок чого відбувається перехід від менш розвинених форм таких об’єктів до більш розвинених	Незворотні спрямовані зміни
[10, с. 283]	Незворотні закономірні зміни технологічного способу виробництва	Незворотні зміни
[25, с. 10]	Глибокі якісні зміни у системі суспільного виробництва, які є умовою надійного, гарантованого забезпечення високих темпів економічного зростання	Якісні зміни, економічне зростання
[18, с. 36]	Сукупність змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнюють життєстійкість системи, її здатність чинити опір руйнівним впливам зовнішнього середовища.	Сукупність змін, нова якість
[11, с. 19]	Незворотний процес зростання різноманітності й ефективності виробництва, ускладнення форм економічного устрою внаслідок змін технологій, появи нових товарів, трансформації організаційних та інституційних форм наукової діяльності	Незворотний процес
[32, с. 49]	Спрямований процес зміни якісного стану об’єкта, який супроводжується перетворенням його внутрішніх та зовнішніх зв’язків, забезпечує єдність досягнення стійкості та адаптивності системи об’єкта відповідно до вимог зовнішнього середовища й таким чином забезпечує її життєстійкість максимально довгий період часу.	Спрямований процес, зміна якісного стану

На підставі даних таблиці 1 можна зробити висновок, що дослідники до основних характеристик поняття «розвиток» відносять: незворотність [10 – 11, 21], здійснення якісних змін [25] або зміну якісного стану [18, 32]. На думку автора, розвиток є системним поняттям, яке відображає незворотні зміни якісного стану об’єкта з метою забезпечення його стійкості та адаптивності в динамічних умовах середовища. Зазначимо, що до характеристик поняття «розвиток» також слід віднести його спрямованість, тобто може бути розвиток, а може бути регрес. На цьому слушно наголошує у своїй роботі [32, с. 49] Д.В. Райко.

В динамічних умовах сьогодення, при існуючому рівні конкуренції та швидкості

технологічних змін саме інновації є головною умовою економічного зростання підприємств, а інноваційний вектор розвитку - необхідним підґрунтям формування їх конкурентних переваг. Про взаємозв’язок інновацій з економічним зростанням стверджував також нобелівський лауреат С.С. Кузнець, відзначаючи, що сучасне економічне зростання започатковане науково-технічним прогресом [40, с. 9]. Наукова думка сформулила вже багато підходів до визначення поняття «інноваційний розвиток». Порівняльний аналіз існуючих підходів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Порівняльний аналіз існуючих підходів до визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства»

Автор, джерело	Визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства»
С. Ілляшенко [12, с. 23]	Процес господарювання, що спирається на безупинні пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту.
О. Шакура [9, с. 16]	Процес збалансованого вдосконалювання різних сфер діяльності суб'єктів господарювання на основі впровадження науково-технічних, організаційно-комунікаційних і фінансово-економічних інновацій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, ділової активності, забезпечення фінансової стійкості, ліквідності й платоспроможності суб'єктів господарювання.
І. Федулова [35, с. 116]	Такий розвиток підприємства, де джерелом є інновації.
В. Стадник, М. Йохна [14, с. 28]	Спосіб економічного зростання, оснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг.
О. Адаменко [1, с. 8]	Діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення потреб споживачів та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства.
М. Касс [15, с. 16]	Складний та довготривалий процес інноваційних перетворень на підприємстві, що включає набір цілей, заходів, які плануються, систему мотивації та способи фінансування; закономірно та послідовно здійснюваний процес конкретних заходів щодо проведення наукових досліджень і розробок, створення новацій та освоєння їх у виробництві з метою отримання нової або покращеної продукції, нової або удосконаленої технології виробництва.
С. Ковальчук [17, с. 11]	Безперервний процес, під час якого відбувається безупинний пошук та створення нових технологій, матеріалів, інших видів ресурсів, їх подальше використання в діяльності господарюючого суб'єкта задля формування, виявлення та забезпечення максимального задоволення потреб і запитів споживачів найбільш ефективним способом та створення конкурентних переваг у мінливому зовнішньому середовищі.
М. Рогоза [33, с.18]	Здатність підприємства динамічно розвиватися на власній основі за рахунок систематичного формування комплексу дій, направлених на розробку, впровадження, подальшу модифікацію нововведень.

Аналіз наведених визначень дозволяє зробити висновок, що ряд науковців розглядають інноваційний розвиток як процес [9, 12, 15, 17], інші – як діяльність [1]. Однак всі сходяться на думці, що інновації – це певний каталізатор, базис провадження змін.

Зазначимо, що, визначаючи поняття інноваційний розвиток, необхідно також враховувати положення загальної теорії розвитку, оскільки інноваційний розвиток як складова економічного розвитку повинен містити в собі риси цієї категорії, які узагальнено представлені на рис. 3 (узагальнено автором з джерел [5, 33]).

Також до характеристики поняття «інноваційний розвиток» слід додавати часовий фактор, який відбиває життєвий цикл нововведень як складових такого типу розвитку, наголошує на нерівномірності, дискретності змін, наявності часових проміжків, за які необхідно ці зміни здійснити. На цьому, зокрема, наголошує у своїй роботі [33, с. 12] М.С. Рогоза. Інноваційний розвиток проявляє себе цілеспрямованим та незворотним внаслідок циклічного переходу на якісно новий рівень. При цьому як складова економічного розвитку, будучи багатофакторним процесом, інноваційний розвиток проходить всі етапи нерівномірно, з наявними періодами

зростання та спаду, позитивних та негативних тенденцій та повинен розглядатися у певному періоді часу.

Конкуренція є однією з головних складових ринкової економіки. Для сучасного світу характерна глобальна конкуренція, яка відбувається в умовах формування інноваційно-інформаційного суспільства, основною цінністю якого є знання та інформація. Тобто в результаті розвитку інформаційного суспільства, економіки знань, динамічності інтеграційних процесів сформувалася нова наукова парадигма, в межах якої традиційні підходи до визначення та забезпечення конкурентних переваг відходять у минуле. Як слушно зазначає Климчук А.О. [16, с. 222], сьогодні конкурентні переваги - це унікальні комбінації ресурсів та ключові компетенції, бачення перспектив, стратегічна гнучкість для виробництва успішних продуктів, технологій та послуг. Основою сучасної конкурентоспроможності є нові переваги, що переростають в інновації, матеріалізують нові ідеї та знання. При цьому науковець під конкурентною перевагою розуміє набір відносних характеристик підприємства, що позитивно відрізняють його від конкурентів в обмеженому терміні часу та у визначеному сегменті ринку. На думку автора, з таким визначенням можна погодитися.

Рис. 3. Властивості інноваційного розвитку підприємств

Вперше про важливість інноваційного чинника в забезпеченні конкурентоспроможності підприємств заговорив Й. Шумпетер, який загалом визначав конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями [38, с. 160]. Зокрема, науковець зазначав, що підприємство, яке досягло конкурентних переваг завдяки нововведенням, може утримувати їх лише за допомогою покращень, постійного впровадження інновацій, які надають підприємству можливість підтримувати високий конкурентний статус. Ця теза, вперше висловлена Й. Шумпетером, пізніше була розвинута М. Портером, який у сформованій класифікації конкурентних переваг до найвищого рівня відносить технічний рівень продукції, запатентовану технологію виробництва і високий професіоналізм персоналу [26]. Означені конкурентні переваги логічно пов'язують цей рівень із продукуванням та поширенням інновацій, із інноваційним розвитком підприємств загалом. Сучасна парадигма конкурентних переваг базується на концепції Г. Хемела та К. Прахалада [36, с. 80] і полягає в тому, що перспективність суб'єкта управління визначається його лідерством на майбутніх ринках. Такий підхід базується на відокремленні ресурсів, що існують, від напрямів розвитку. Якщо напрям визначено правильно, ресурси будуть модифіковані або повністю змінені. Науковці зазначають, що перспективність фірми визначається відтепер першійстю не на сьогоднішніх, а на майбутніх ринках, тобто перспективною

конкурентоспроможністю. Ця нова якість конкурентної позиції фірми була названа Г. Хемелом та К. Прахаладом інтелектуальним лідерством. Таким чином, науковці звернули увагу на появу нової складової конкурентної позиції фірми – інтелектуальної конкурентної переваги, яка, по суті, є похідною від інтелектуальної складової інноваційного розвитку підприємства. Конкурентні позиції фірм з інтелектуальними конкурентними перевагами ще не існують, але вони мають бути описані вже тепер, і вже тепер слід прагнути до їх формування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у статті розкрито теоретичні засади інноваційного розвитку промислового підприємства через розкриття сутності його складових та встановлення логічних зв'язків між ними, проаналізовано сутнісне розуміння цього поняття, представлено основні його риси як складової загальної теорії розвитку та як одного з головних чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємств, що доповнює науково-теоретичне забезпечення розбудови інноваційних процесів на вітчизняних промислових підприємствах. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо формування комплексного механізму управління інноваційним розвитком промислового підприємства з використанням сучасних концепцій менеджменту.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств / О.А. Адаменко // Наукові праці Національного у-ту харчових технологій. – 2010. – №35. – С. 5-10.
2. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та вирішення/ О. Амоша // Економіст. – 2005. – №6. – С. 28 – 33.
3. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л.Л. Антонюк. — К.: КНЕУ, 2004. — 275 с.
4. Верба В.А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.А. Верба, І.В. Новікова // Проблеми науки. – 2003. – №3. – С. 22 - 31.
5. Галиця І.О. Що ж таке інноваційний розвиток? / І.О. Галиця // Економіка та держава. – 2003. – №10. – С. 32 -33.

6. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Гесць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання, 2002. – 336 с.
7. Донець Л. І. Базові принципи сучасної парадигми управління конкурентоспроможністю підприємства / Л. І. Донець // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – С. 101 – 107.
8. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / П.Ф. Друкер; пер. с англ. и ред. К.С. Головинского. – М.; СПб.; К.: Вильямс, 2007. – 432 с.
9. Егоров П.В. Синтез механизмов управления инновационным развитием промышленности Украины: монография / Егоров П.В., Шакура О.А. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2009. – 168 с.
10. Економічна енциклопедія: [ред. – упоряд. С. Мочерний]. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
11. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В.В. Зянько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. – 397 с.
12. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
13. Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / под ред. Б. З. Мильнера. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 624 с.
14. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К.: Академвидав, 2006. – 463 с.
15. Касс М.Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами: монография / М.Е. Касс. – Н. Новгород: ННГАСУ, 2011. – 159 с.
16. Климчук А.О. Сучасна парадигма забезпечення конкурентних переваг підприємства / А.О. Климчук // Бізнес-Інформ. – 2014. – №1. – С. 221 – 225.
17. Ковальчук С.В. Маркетингові стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н.: спеціальність 08.00.04 / С.В. Ковальчук. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 39 с.
18. Коротков Э.М. Концепция менеджмента / Э.М. Коротков. – М.: Изд.-консалт. компания «ДеКА», 1998. – 301 с.
19. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
20. Кристенсен Клейтон М. Решение проблемы инноваций в бизнесе / Кристенсен Клейтон М. [Пер. с англ.] – М.: Альпина Бизнес букс, 2004. – 290 с.
21. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
22. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ: Державна служба статистики України, 2013. – 287 с.
23. Новый курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
24. Організація та управління інноваційною діяльністю: підручник / за ред. проф. Перерви П.Г., проф. Меховича С.А., проф. Погорелова М.І. – Харків: НТУ «ХП», 2008. – 1025 с.
25. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України: монографія / І.А. Павленко. – К.: КНЕУ, 2007. – 248 с.
26. Портер М. Конкуренция // М. Портер / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2002. – 495 с.
27. Прахалад К.К. Майбутнє конкуренції. Творення унікальної цінності спільно з клієнтами / К.К. Прахалад, Венкат Рамасвами; [пер. з англ. Михайла Сливоцького]. – К.: Видавництво Олексія Капусти, 2005. – 258 с.
28. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.13 за №187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF> – Назва з титулу екрану.
29. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 за № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> – Назва з титулу екрану.
30. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 за № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> – Назва з титулу екрану.
31. Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 за №680-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80> – Назва з титулу екрану.
32. Райко Д.В. Стратегічне управління розвитком маркетингової діяльності: методологія та організація: монографія / Д.В. Райко – Х.: ВД «НЖЕК», 2008. – 632 с.
33. Рогоза М.Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми: монографія / М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.
34. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жил'яєв, Б.Г. Чиженський, М.М. Шевченко. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
35. Федулова І. В. Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку підприємства / І. В. Федулова // Наук. пр. Нац. ун-ту харчових технологій. – 2010. – №36. – С. 114-118.
36. Хамел Г. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня / Г. Хамел, К. Прахалад; пер. с англ. – М.: ЗАО «ОЛИМП-БИЗНЕС», 2002. – 288 с.
37. Чорна М.В. Взаємозв'язок основних понять теорії конкурентоспроможності / М.В. Чорна // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2009. – №2. – С. 186 -191.
38. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
39. Яковлев А. И. Экономико-организационные аспекты промышленных инноваций / А.И. Яковлев, Н.А. Макаренко. – Х.: Бизнес-информ, 2003. – 168 с.
40. Kuznets S. Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread / S. Kuznets. – NewHeaven, 1966. – 105 p.
41. Science, technology and innovation in Europe – 2013 edition. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. – 144 pp.

Одержано 10.04.2014 р.